

TANULMÁNYOK

SUDÁR BALÁZS

A HONFOGLALÁS KORI ÍJTEGZEK KELETI HÁTTERÉRŐL

A honfoglalás kori íjászfelszerelés megismerése fokozatosan történt és történik máig is. Sokáig nem volt kézzelfogható nyoma a honfoglalók íjászatának, amely emiatt nem játszott különösebb szerepet a róluk alkotott képben.¹ Csak a régészet, illetve a sírokban talált tárgyak funkciójának a felismerése hozott változást a két világháború közötti korszakban. Először – az egyértelmű nyílhegyek után – a nyíltegeznek és magának az íjnak a felismerése történt meg (Zichy István, Cs. Sebestyén Károly).² Ezt követően Fettich Nándor felvetését megerősítve László Gyula rekonstruálta a leajzott íj tárolására szolgáló tegzet (1955), amelyet a továbbiakban röviden „hordtegez”-nek hívunk.³ A következő lépést Révész László tette meg a felajzott íj tárolására alkalmas „készenléti” íjtegez nyomainak felismerésével.⁴ A tegzek övre függesztése pedig máig viták tárgyát képezi. Az mindenestre bizonyos, hogy három honfoglaláskori tegeztípust ismerünk: az egyik a hosszú, hengeres nyíltegez (nagytegez, homokóra-tegez), a másik a puha, zárható börttegez a leajzott íj tárolására (hordtegez), a harmadik pedig a felajzott íj számára készített lapos, az íj körvonalát követő tegez (készenléti tegez).

A sírokban talált íjtegezmegmaradványok felismerését és a tárgyak rekonstruálását döntően segítették a különféle keleti ábrázolások, elsősorban Albert von Le Coq *Chotscho Facsimile-Wiedergaben der wichtigeren Funde der ersten königlich preussischen Expedition nach Turfan in Ost-Turkistan* című, 1913-ban megjelent munkája, amelyben a kelet-turkesztáni – ma: Hszincsiang-Ujgur tartomány Kínában – művészeti emlékeket közölte.⁵ Időközben azonban rengeteg újabb festmény, sírszobrocška és egyéb ábrázolás került elő a tágan értelmezett sztyepperégióban, amelyek lehetővé teszik a tegzek háttérnek jobb megismerését, eddigi nézeteink pontosítását. Munkámban az ábrázolások összegyűjtésével, rendszerezésével, s mindezek tanulságaival foglalkozom.

A minket érdeklő ábrázolásoknak több nagy és jellegzetes csoportja különíthető el. I. A különféle kínai dinasztiai sírpítményeiben számos sírszobor, illetve rengeteg freskó maradt fenn, amelyek gyakran ábrázolják az elhunyt testőrségét, gyakorta íjakkal. E festmények a keleti Vej (534–550), az északi Csi (550–557), a Szuj (581–618), a Tang (618–907) és a Liao-dinasztia (907–1125) idején készültek, és éppen a fegyverek tekintetében nagyon sok sztyepei tanulsággal bírnak, ráadásul gyakran jól datálhatóak. Kiváló ábrázolásokat hagyott ránk a kínai festészet is, a képek szerzőségének megállapí-

¹ Sudár 2015. 313–328. o.

² Zichy 1917.; Cs. Sebestyén 1931.; Cs. Sebestyén 1932.

³ Fettich 1931. 105–106. o.; László 1955. 111–122. o.

⁴ Révész 1989–1990.

⁵ Le Coq 1913.

tása, illetve az archaizálás szokása azonban komoly nehézséget okoz. 2. Egy másik forráscsoport a szogdokhoz köthető. A szogdok iráni nyelvű kereskedőnépe városállamokban élt a történeti Szogdiában – ma nagyjából Özbegisztán és Tádzsikisztán területén –, és kereskedelmi kolóniákat hoztak létre számos helyen, például Kínában is. A szogd sír-ágyak, a paloták freskói vagy a használati tárgyak a korabeli mindennapi élet kiváló forrásai. 3. A szogdok és nyugurok körében nagy népszerűsége tett szert a buddhizmus, melynek terjedését barlangtemplom-komplexumok készítése kísérte: ezekben szintén megőriztek hétköznapi jeleneteket, és időnként egyik-másik istenség is talpig fegyverben látható. 4. A szászánida, illetve a poszt-szászánida művészet elsősorban a fémédények miatt fontos kérdésünk tekintetében, az Iránhoz köthető anyagban azonban sajnálatosan kevés a számunkra is hasznosítható tegez-ábrázolás. 5. Maguk a sztyepei népek is gyakran ábrázolták harcosaikat például a minuszinszki medence sziklarajzain vagy különféle csonttárgyakon bekarcolt díszítéseként. Ezen ábrák többnyire elnagyoltak, mégis sokszor jól kivehetőek rajtuk a tegzek. Az ábrázolások hátránya, hogy datálásuk gyakran cseppet sem könnyű: inkább egy-egy típus létezését dokumentálják, de annak időbeli lehatárolását ritkán könnyítik meg.

A jól datálható források a VIII. század közepe táján elapadnak: ugyan a későbbiekben is találunk néhány alkotást, ezek száma azonban jóval kevesebb, igaz, a korábbiakhoz fogható „összkép” majd csak a XIV. században alakul ki újra: addigra felvirágzik a muszlim miniatúrafestészet, a Ming-dinasztia idején megsokasodnak a kínai ábrázolások, és Európában is több ábrázolás áll a rendelkezésünkre, gondoljunk csak a mi Szent László-falképciklusainkra, vagy az ortodox templomok harcos-szentjeire. Éppen a honfoglalás időszaka tehát a tegez ikonográfiája szempontjából is a „sötét” korszak. Szerencsére Kínában a Liao- és a Szung-korszak (960–1279) festészete viszonylag egyértelmű információkat szolgáltat ekkor is, még ha csak egy távoli valóságba enged is bepillantást. Az íjtegzek esetében ebből az időszakból valamelyest még a régészeti leletekre támaszkodhatunk, felgyűjtésük azonban még várat magára. A továbbiakban a két, magyarokkal is kapcsolatba hozható tegeztípus ábrázolásait tekintjük át.

A leajzott íj tárolására szolgáló tegzek (hordtegzek)

A hordtegez valójában egy egyszerű tok, amelybe az íjat leajzva helyezték el. Kialakulásával most nem foglalkozunk, de megjegyzendő, hogy a tegzek fejlődéstörténetében megelőzte a *gorythosz*, amelybe még egymás mellé helyezték el a felajzott íjat és a nyilakat, tehát a két funkció még nem vált el. Az orlati csontlemez tanúsága szerint pedig Szogdiában mindezt a jobb oldalon viselték, míg az íj megfelelő helye – a lovas használat esetén – a bal oldal. (A lemez datálása nagyon bizonytalan, az utóbbi időben korábbi dátumok mellett a IV–V. század is felmerült.⁶) Az íj és a nyíltegez kettéválása tehát komoly újítás volt, amelynek során az íjtegez a túlsó, a baloldalra került. Míg azonban a *gorythoszba* felajzott íjakat helyeztek, az új típusú íjtegzekbe leajzva tették azokat: a változtatás okát egyelőre nem tudjuk. A sztyepperégióban és annak tágabban értelmezett környezetében

⁶ *Mode* 2003.

a VI–X. század közötti időszakból számos hordtegez képe maradt fenn, Kínától a Kárpát-medencéig,⁷ amelyeken két fő- és több altípus figyelhető meg.

a) Az első típus a VI–VII. századi Kínához köthető, ahol talán hszenbej hatásnak tudhatjuk be. (A hszenbejek egy Északkelet-Ázsában élő nomád nép voltak, akik Kína egy részének meghódítása után dinasztiát alapítottak, és jelentős hatással voltak a kínai harci kultúrára.) Elsősorban kínai uralkodók sírkamráinak freskóin láthatjuk, de a kínaiak felszerelési tárgyaként megjelenik a közép-ázsiai Afraszjáb egyik falképén is, és több festő is megörökítette. A kései alkotók (Li Kung-lin, Csien Hszüan) festményein az íjakkal együtt valószínűleg tudatos archaizálásként szerepelnek: a művek Tang-kori jeleneteket ábrázolnak. E tegez típus ábrázolásait egyelőre csak Kinából ismerjük, s ott is eltűnnek – a kései archaizáló képeket kivéve – a VII. század végére.

E tegzek elnyújtott háromszög alakú zsákok voltak, és az öv bal oldalára erősítették őket. Hosszú, leajzott állapotban egyenes íjakat tároltak bennük, előre felé döntve. Az íjnak közel a fele kilógott a tegezből, és azt valamilyen puhább anyagba, talán vékonyabb bőrbe vagy vászonba csavarták, amelynek felső végét, száját egyszerűen megcsomózták vagy elkötötték. Maga a tegez talán merevebb anyagú lehetett, erre utal, hogy időnként koptatóval is ellátták (Csangle hercegnő sírjának freskói), több sírszobrocskán pedig üresen láthatjuk (Hszü Hszienszju, Hulü Cse sírja), és ekkor is teljesen egyenes. Figyelemre méltó a csuijüankangi sír egyik képe, melynek lovasa éppen használja íját. A tegez tehát üres, felfüggesztése megegyezik a többi ábrázoláson láthatóval, viszont sokkal rövidebb azoknál: vagy alul lyukas lehetett, vagy a festmény nem az eredeti állapotot tükrözi. Az erősen sérült afraszjábi freskó vadászjelenetén mintha az egész íj puha anyagba lenne tekerve.

Néhány festményen a tegeznek egy másik formája látható: ez mintha – a későbbi készenléti tegezhez hasonlóan – a felajzott íj formáját követné, ugyanakkor rendre ajzatlan íjakat ábrázolnak bennük, és a tegezt egyéb eszközök – kard, fokos, bot – tárolására is használják (Jen Li-pen festménye).

Rendszerét tekintve éppen ilyen – de némiképp ívelt – a Kaukázusban talált és Nyizsnyij Arhizban őrzött íjtegez: egy viszonylag kisebb, merevebb tegezen tartották az íjat, amelynek felső részét puhább tok borította.⁸ Következzenek példáink!

1. Freskók a csuijüankangi sírből (VI. század közepe). A Hszincsou (Xinzhou) város közelében található csuijüankangi (Jiuyuandang) sír halottja, és így a sír keletkezésének ideje is ismeretlen. A falképek stílusa alapján a Keleti Vej- (534–550) vagy az Északi Csi-dinasztiák (550–557) idejére teszik.⁹ A sír klasszikus szerkezetű: ferde rámpa vezet le a föld alatti sírkamrákhoz, a falakat pedig gazdag festés díszíti. (1. kép.)

2. Freskók Lo Zsuj sírből (570). Lo Zsuj egy északi törzsfőnök volt, aki az Északi Csi-dinasztiával (550–577) is rokonságban állt, és komoly pozíciókat szerzett a császári udvarban. Rendkívül díszes sírját 1979-ben tárták fel Tajjüan (Taiyuan) közelében.

⁷ Az ábrázolások gyűjtése: *Wilhelm – Sudár* 2020. Itt mondok köszönetet a Magyar Történelmi Íjász Társaság tagjainak, akik véleményükkel, tapasztalataikkal és kísérleteikkel támogatták e munka létrejöttét, illetve létrehozásához állandóan pezsgő szellemi közegget biztosítottak.

⁸ https://museum-arhiz.ru/news/i_85 (A letöltés időpontja: 2020. szeptember 23.)

⁹ The Sanxi... 2016.

A klasszikus stílusú síremléket számtalan freskó és sírszobrocska díszítette, a harcosok nomád (hszjenbej) viseletben láthatóak.¹⁰

3. Freskók és sírszobor Hszü Hszienhsziu sírjából (571). Az 571-ben elhunyt Hszü Hszienhsziu (Xu Xianxiu) tábornok klasszikus szerkezetű sírja az Északi Csi állam jelentős városa, Tajjüan (Taiyuan) közelében található. A sír falán – a szokásoknak megfelelően – feltűnik a tábornok testőrsége is. A képeken számtalan nomád – hszjenbej – viseleti elem figyelhető meg.¹¹ (2. kép.)

4. Terrakotta lovasszobor Hulü Cse sírjából (595). Hulü Cse (Hulü Che) az Északi Csi-dinasztia egyik vezető családjából származott. Bár 572-ben száműzték a klánt, a szomszédos Északi Csou-dinasztiában is nagyra értékelték képességeiket, majd pedig a feltörekvő Szuj-dinasztia szolgálatába álltak. Hulü Cse Senhsziben, a Szuj fővárosban hunyt el, de a hajdani Északi Csi fontos városa, Tajjüan (Taiyuan) közelében készült el klasszikus szerkezetű sírja.¹²

5. Freskók Csangle hercegnő sírjában (VII. század közepe). Csangle hercegnő (620–643) a Tang-dinasztia alapítójának, Taj-cung császárnak az ötödik, fiatalon elhunyt lánya volt. Gazdagon díszített, klasszikus stílusú sírja a császári család csaolingi (Zhaoling) temetkezési helyén, Senszitól (Shaanxi), a Tang fővárostól 70 km-re található.¹³ (3. kép.)

6. Jen Li-pen: „Figyelmeztetés lánchan” (VII. század második fele, Ming kori másolat, XV. század). Jen Li-pen (600?–673) a korai Tang-kor neves kínai festője, egyúttal hivatalnok és politikus is. A kor jellegzetes festészeti formája a tekercskép. Li-pen e művén egy közismert IV. századi történetet mesél el példázatképpen a lojalis hivatalnokokról: Csen Jüan-ta egy fához láncolja magát, és úgy feddi meg a császárt kilengéseiért, és csak a császárnő erőteljes közbelépése menti meg az elhurcolástól.¹⁴ (4. kép.)

7. Freskók az afraszjái palotában, a „követek csarnokának” déli falán (kínai vadászat) (650/655–690). A mai Szamarkand határában találták meg a koraközépkori szogd Afraszjáb városának romjait. Központi épülete az uralkodói rezidencia, amelyet egy felirat alapján Varhuman királyhoz kötnek. A „követek csarnokának” falain különféle környező uralkodók – szogdok, türkök, kínaiak, koreaiak – követei jelennek meg.¹⁵

8. Csou Ven-csü: *Szu Vu és Li Ling elválása* (X. század közepe). Szu Vu a Han-kor (Kr. e. 206–Kr. u. 220) jelentős diplomatája, akit többször küldtek követségbe a hunokhoz, míg Li Ling ugyanekkor jelentős hadvezér, aki szintén a hunok ellen harcolt. Csou Ven-csü (Zhou Wenju) a déli Tang császárság (937–976) udvari festői közé tartozott.¹⁶

9. Li Kung-lin: *Hszü Jüe (Xi Yue) szentséges lelkének érkezése* (XI. század második fele). Li Kung-lin (Li Gonglin, 1049–1106) hivatalnok volt a Szung-dinasztia udvarában, mindemellett antikvárius és kiváló festő. A tekercskép egy főúri vadászatot ábrázol.¹⁷

10. Csien Hszüan (Qian Xuan, 1235–1305): *Jang Kuj-fej lóra száll*. Csien Hszüan a kései Szung- és a korai Jüan-kor festője. Művészetében egyesítette a Szung realizmust a

¹⁰ Eckfeld 2005. 107–108. o.

¹¹ A sírről lásd Lingley 2014.

¹² Howard – Hung – Song 2006. 124. o.; Watt 2004. 247–248. o.

¹³ Eckfeld 2005. 109. o.

¹⁴ Gookin 1917. 14–15. o.; Masterpieces 1976. 54. o.

¹⁵ Marshak 1994.

¹⁶ Laing 1975. 13. o. és fig 12.; Chiang 1976. pl. 7. o.

¹⁷ Harist 1995.

Tang előképekkel. Szívesen nyúlt vissza régi témákhoz, tudatosan archaizált.¹⁸ *Jang Kuj-fej lóra száll* című képe is ilyen, Hszüan-cung Tang császárt ábrázolja kedvenc ágyasa társaságában, akit éppen nyeregbe segít. (Történetéről a továbbiakban szólnunk.)

b) Már a VI. század eleji szogd ábrázolásokon megjelenik egy újabb tegez típus: ez ugyanúgy egy puha anyagú zsák, mint a korábbiak, de íves, gyakran kifli alakú, és az előző típussal ellentétben az egész vagy csaknem az egész íjat borítja. Továbbra is a leajzott íjak tárolására szolgál, de láthatóan ezek már összetett, merev szarvú reflexíjak, a sztyepei íjak klasszikus típusai. A tegezket kétféle módon ábrázolták, két különböző helyzetben. Harci jelenetek esetében nyitott tegezket látunk, amelyekből az íj szarva – és csak az – lóg ki. Az ábrázolások sokaságán nem is egy, hanem két íj látszik a tegezben, két pendzsikenti freskón pedig az íjász éppen lő, de második íja a tegezben van leajzva. Ugyanígy ábrázoltak egy lovast a Kaszr al-hajr al-garbí palota freskóján is 730 körül. Seholy sem látszik egyértelműen – még az igen részletesen kidolgozott pendzsikenti ábrázolásokon sem –, hogy ez a tegez záródott volna, s ha igen, akkor hogyan. Ezen ábrázolások alapján arra kellene gondolnunk, hogy a tegez a felső szarv tövével véget ért. Az alábbi példák sorolhatók föl.

1. Relief Taj-cung császár síremlékén (649). A Tang-dinasztiát megalapozó kínai császár, Tang Tai-cung (626–649) síremlékét, a csianlingi mauzóleumot Senhszi tartományban, a Csiucung (Jiuzong) hegységben építették meg. A sírt többek között hatalmas köreliefek díszítették, amelyek a császár hat kedvenc lovát ábrázolták, és valószínűleg Jen Li-pen munkái. Az egyikben Csiu Hszing-kung (Ch'iu Hsing-kung) tábornok (585–665) látható, amint éppen egy nyilat húz ki az Őszi harmat nevezetű ló lábából.¹⁹

2. Freskók Li Hszien síremlékében (706). Li Hszien Kao-cung császár hatodik fia volt, anyja hivatalosan Vu császárnő, valójában annak húga, Ho-lan. Bár 675-ben trónörökösnek nevezték ki, de Vu igyekezett eltávolítani az útból, ezért 680-ban összeesküvéssel vádolta meg és száműzte. 701-ben hunyt el. 706-ban, Vu császárnő halála után posztumusz visszakapta trónörökösi címét, és a csianlingi császári mauzóleumban temették el klasszikus szerkezetű sírban.²⁰

3. Mug-hegyi pajzs (VIII. század eleje?). A Mug-hegyi erődítmény a Zarafán folyó felső folyásánál található, s a pendzsikenti szogd elit mentsvára volt a VII–VIII. században. Az arab csapatok 722-ben elfoglalták és lerombolták. Feltárása az 1930-as években kezdődött meg, s a romok közül számos írott forrás mellett használati tárgyak is előkerültek, többek között egy fa pajzs, amelynek pergamen borítására szogd lovast festettek.²¹ (5. kép.)

4. Padlófreskó a szíriai Kaszr al-hajr al-garbí palotában (730). Az omajjád kalifák hatalmi központjukat Arábia helyett Szíriában rendezték be, ahol több magánpalotát is emeltek. Ezek egyikét, a Kaszr al-hajr al-garbít Hisám ibn Abdalmalik kalifa építtette 730 körül Palmyrától 80 km-re.²² (6. kép.)

5. Sírszobrocskák Jang Szehszü sírjából (740). Jang Szehszü (Yang Sixu, 654–740) a Tang császári udvar első eunuchja, majd tábornoka volt. Sírját 1958-ban találták meg a

¹⁸ Cahill 1998.

¹⁹ Howard – Hung – Song 2006. 173. o.

²⁰ Fong 1973. 321–324. o.; Eckfeld 2005. 29–49. o.

²¹ Rice 1965. 96. o. és fig. 78.

²² Fehérvári 1987. 297. o.

főváros, Hszen közelében. A sírból előkerült két, különleges márványszobrocsonka a tábornok két fegyverhordozóját ábrázolja, s valószínűleg a császár személyes ajándékai voltak.²³ Töredékes voltak ellenére bizonyos, hogy a szobrokon látható hordtegzek csaknem teljes mértékben beborították az íjakat, az azonban nehezen dönthető el, hogy volt-e valamiféle felső zárásuk. (7. kép.)

6. A Rüszttem-ciklus freskói Pendzsikentben (740 k.). Pendzsikent jelentős szogd város volt a Zarafsán folyó partján, körülbelül 60 km-re keletre Szamarkandtól. A várost 722-ben az arabok felgyújtották és lerombolták, jelentőségét elveszítette, s hamarosan lakatlanná vált. A pusztulás rengeteg emléket – közöttük számos freskót – őrzött meg a mának. Ezek egyike az ún. Rüszttem-ciklus, amely a perzsa mitológia egyik hősének, Rüszttemnek a kalandjait meséli el. A feltevések szerint a rombolás utáni időleges újjáépítés során készült.²⁴ (8. kép.)

7. Az anikovai ezüsttál (IX–X. század?). Az aranyozott ezüsttál Anikova mellett, a Káma-parti Cserdiny közelében, az Urál nyugati oldalán került elő, még 1909-ben, tehát a komolyabb hamisítások időszaka előtt, s a nevezetes „keleti ezüstök” közé tartozik. A tálon ábrázolt jelenet számos fejtevést adott okot: többen egyszerűen várostromként értékelik, mások viszont – elsősorban a kép középpontjában látható jelenet különös tárgyai („sófár”, „frigyláda”) miatt – a Bibliához kötik, és Jerikó ostromát látják benne. (Keletkezési helye és ideje bizonytalan.)²⁵

c) Azokon a képeken, ahol az íjászok éppen nem harcolnak, s íjaik a tokban pihennek, mindig teljesen zárt tokot látunk. Számos esetben a tegez anyaga teljesen egységes, nem látszik különlegesebb megoldás a felső szarv környékén, a tok mintha az íjszarv felett meg lenne kötve (például Afraszjáb). Hasonló megoldások figyelhetők meg Tang-kori kínai sírszobrocskáknál. Figyelemre méltó, hogy a türk sziklarajzok esetében az íjászó és az íjat nem használó lovasok esetében ugyanolyan megoldással ábrázolják az íjtegzeket: ezek mind zártnak tűnnek. Lehetséges tehát, hogy az előbbi, íjszarvig érő tok mellett létezett egy hosszabb, teljes íjat takaró változat. Példáink a következők.

1. Relief An Csia halotti ágyán (579). An Csia (An Jia) szogd előkelő volt, aki a kanszui Guzang (ma: Wuwei) városából származott, és az északi Csou-dinasztiát (557–581) szolgálta *szabao* rangban, ami a Kínában megtelepedett idegen közösségek vezetőinek címe volt. 579 körül hunyt el Hszenben, az állam fővárosában. A Kínában élő szogdok sajátos halotti szertartásai közé tartozott a halotti ágyak készítése, amelyeket remekbe faragott domborművekkel díszítettek. Ezeken gyakran életképeket láthatunk, melyeknek a szereplői szogdok vagy sztyepei nomádok: a Türk Kaganátus alattvalói.²⁶ (9. kép.)

2. Kizil, Maya barlang (224. sz.) – a „nyolc király” freskó (VI. század vége–VII. század első fele). A ma Északnyugat-Kínában fekvő Kizil a selyemút egyik csomópontja volt, és alig 75 km-re állt a neves kereskedelmi és politikai központtól, Kocsótól. Kína talán legrégebbi, 236 templomból álló buddhista barlangkomplexumát a IV. és a VII. század között készítették. A kizili barlangtemplomok freskóit három fázisba osztják az új kutatások: a) IV. század, b) V. század–VI. század eleje; c) VI. század második fele–VII.

²³ McNair 2007.

²⁴ Azarpay 1981. 95–102., 108–115., 195. o.

²⁵ Marschak 1986. 85. o., figs. 209–212.

²⁶ Lerner 2005.; Bellemare – Lerner 2019.

század első fele. Buddha Kusinagara városában hunyt el, hamvait és ereklyéit azonban nyolc uralkodó is magának követelte: a vita kis híján háborúba torkollott, míg egy bölcs el nem simította az ellentéteket. E történet egyik jelenetét ábrázolja a freskó, amely minden bizonnyal a barlangkomplexum utolsó fázisában készült.²⁷

3. II. Hoszraut (?) ábrázoló relief Ták-e bosztánban (VII. század első negyede). Ták-e bosztán hatalmas reliefjeivel a kései Szászánida Birodalom reprezentatív pontja volt. A „nagy boltív” és az abban látható ábrázolások számos vitára adtak okot. A hatalmas, teljes fegyverzetben ábrázolt lovas kiléte is kérdéses, a kutatás általában II. Hoszraut királyt (591–628) látja benne, és a VII. század első negyedére teszi.²⁸ A tegezből nagyon kevés látszik, valós alakja nehezen ítélnélhető meg, inkább zártnak tűnik.

4. A nyugati és az északi fal freskói (szogdok és türkök) Afraszjában, a „követek csarnoka”-ban (650/655–690).²⁹ (Lásd feljebb!)

5. Tang-kori terrakotta lovas-szobrok. A kínai temetési szokások részét képezte, hogy az elhunyt kísérete követte a túlvilágra, amelynek tagjait gyakran agyagból formázták meg kisebb-nagyobb méretben. A sírszobroknak valóságos művészete alakult ki. A példányok gyakran a műkincskereskedelemben bukkannak fel, így származási helyük – egyúttal valódiságuk – nehezen állapítható meg.³⁰ (10. kép.)

6. Freskó Karasahrban (VIII. század). A Tárim-medence északi részén végigvezető út mentén elhelyezkedő régi szogd kereskedőváros, Karasahr (Jencsi/Agni) a VII. században többször kínai – Tang – fennhatóság alá került, a IX. század elején pedig az Ujgur Birodalom hódította meg. A festmények a város közelében lévő és a helyi elit által szponzorált barlangkomplexumban találhatóak. Kusinagara ostromának képe a 11-es számú barlangban van. A kutatás a képet egyöntetűen a VIII. századra teszi.³¹

7. Türk sziklarajzok. A sztyeppei népek is maguk után hagytak egy sor ábrázolást a világukról, még ha ezt más formában is tették, mint a letelepült civilizációk. Ilyenek a javarészt türk korra datált sziklarajzok, amelyek az Altaj-hegység vidékéről kerültek elő, legnagyobb számban a Jenyiszej forrásvidékéről, a Minuszinszki-medencéből. Ezek a rajzok meglehetősen elnagyoltak, mégis számos esetben jól értékelhetőek íjászati szempontból. Datálásuk bizonytalan, de jól dokumentálják az íjászfelszerelés nomád használatát.³² (11. kép.)

8. Bezeklik, 9. templom, freskó (VIII–IX. század). A Kocsó közelében fekvő Bezeklikben 77 barlangtemplomból álló buddhista komplexum található. Kialakítása már az V. században elkezdődött és a XIV. századig tartott, döntő részét azonban a kocsói ujgur királyság idején készítették, ilyen a 9. templom folyosójáról származó freskó is.³³

d) Nagyon kevés olyan ábrázolás ismert, amelyen a tegez az íj használata közben, üresen látszik, tehát második íj sincs benne. Ilyen egy Tang-kori terrakotta szobrocska: jól látható, hogy a puha anyagú tok – amit közepe táján rögzítettek az övhöz – minimális

²⁷ A datáláshoz lásd *Howard* 1991. 69–71. o.

²⁸ A relief meghatározásának problémáira lásd például: *Tanabe* 1981.; *Compareti* 2006.

²⁹ *Marshak* 1994.; *Azarpay* 2014.

³⁰ A sírszobrokról általában *Howard – Hung – Song* 2006. 127–139. o. Egy árverési példány: https://www.liveauctioneers.com/item/72994077_chinese-terracotta-tang-horse-and-soldier és <http://www.zhongguociwang.com/show.aspx?id=6496&cid=153> (A letöltés időpontja: 2020. szeptember 23.)

³¹ *Kiy* 2014. 158. o.

³² *Konstantinov – Soenov – Cheremisin* 2016. 10., 12–13. o.; *Zhumatayev – Kozhabekova* 2014. 160. o.

³³ *Le Coq* 1913. 66 o., fig. 93.

tartással csüng le. Egy másik szobron pedig mintha az íjász dereka köré lenne tekerve a puha anyagú tegez. Két másik ábrázolás másféle megoldást mutat. Egy poszt-szászánida – szogd? – ezüsttál lovasa éppen lő, tegzének alsó vége mereven lóg lefelé, felső végén pedig világosan látszik egy hátrafelé lebegő, puhább anyagú tegezzsáj. Egészen hasonló – de még pontosabb ábrázolást látunk egy kazár csontlemez bekarcolt díszítésén (Csir-jurt), és valószínűleg a Nagyolasziban feltárt kora avar kori csontbogozón is ilyen – üres – tegez látható. Minderre a következő példákkal szolgálhatunk.

1. A nagyolaszi bogozó bekarcolt lovasa. Nagyolasziban (ma: Mandelos, Szerbia) egy kora avar korra tehető harcossírja került elő. Használati tárgyai között egy bogozó, amelyet karcolással díszítettek.³⁴ (12. kép.)

2. Poszt-szászánida ezüsttál (Ermitázs, VIII–IX. század). A tál 1840-ben került az orosz cári gyűjteménybe, s bár első pillantásra a szászánida és poszt-szászánida vadászjeleketes tálak közeli rokona, valójában sok apró részletében eltér azoktól. A lovas például nem visel uralkodói koronát és más kéztartással lő, a lába pedig jól láthatóan kengyelbe támaszkodik. Nyíltgeze sem ott van, ahol a szászánida ábrázolásokon. Mindezek alapján a szokott mintától eltérő, egyéni megformálású darabra kell gondolnunk.³⁵ (13. kép.)

3. Csir-jurti kazár csontlemez. Csir-jurt a dagesztáni Szulak folyó mellett található, azon a helyen, ahol a folyó kilép a hegyek közül. Hatalmas területű rommező található itt, amit egyesek a korai kazár fővárossal, Balandzsarral azonosítanak. A leletek a VII–IX. századra datálhatóak.³⁶ (14. kép.)

4. Tang kori terrakotta lovasszobrok (VII–IX. század)³⁷

e) A teljes íjat magába foglaló tegez bonyolultabb változata valamiféle szájszerkezetet és esetleg koptatót is kapott: az ábrázolásokon a tegez feje és esetleg alsó vége is világosan elkülönül a tegez testének anyagától. Meglepő módon már a legkorábbi időszakban, a VI. század közepén is találunk ilyeneket, s egészen a X. századig fel-felbukkannak efféle ábrázolások. Azt, hogy hogyan is kell elképzelnünk ezeket a szájnívélőket, sajnos az ábrázolások alapján nem tudjuk megítélni, mindenesetre valószínűleg többféle megoldás is létezett: Li Can-hua X. századi festményén egyértelműen a korábbiaktól eltérő szerkezet látható, ahogy két nehezen megítélhető „tibeti” ábrázoláson is. Példáink következnek.

1. Freskó a Dunhuang–mogaoi 285. barlangban: az 500 rabló története (535–557). A freskó egy felirat tanúsága szerint a nyugati Vej-dinasztia idejében (535–557) készült, 538–539-ben. A fő freskó egy buddhista tantörténetet ábrázol: az 500 rablót legyőzik az uralkodói seregek, megvakítva egy erdőbe küldik őket, ahol Buddha tanainak követőivé válnak és visszanyerik szemük világát.³⁸

2. Freskó Li Hszien síremlékéből (706). (Lásd feljebb!) (15. kép.)

3. Freskók és lovasszobor Csung-zsun (Chongrun), Jide herceg síremlékében (705 körül). Csung-zsun herceg (682–701) a Tang-dinasztia tagja volt. Halála idején kegyvesz-

³⁴ Bugarski 2016. 90–92. o.

³⁵ Apydin 2016.

³⁶ Плетнева 1976.

³⁷ Ranitzsch 1995. 27. <http://www.zhongguociwang.com/show.aspx?id=6496&cid=153> (A letöltés időpontja: 2020. szeptember 23.)

³⁸ Whitfield – Whitfield – Agnew 2015. 19. o.; Ranitzsch 1995. 27. o.

tettnek számított, de 705-ben rehabilitálták, és ekkor épült a síremléke a csianlingi Tang császári mauzóleumban.³⁹

4. Li Can-hua: *Kitan előkelő kíséretével* (X. század eleje). Li Can-hua (Li Tsan hua, 899–936), azaz Jelü bej az első Liao császár, Taj-cung (927–947) testvére és Tung-tan hercege volt, egyúttal kitűnő festő is. A dinasztíát a kitanok, egy Kínától északra élő nomád nép tagjai alkották. A kép egy nomád – vélhetően kitan – előkelőt ábrázol kíséretével.⁴⁰ (16. kép.)

Összegezve, ennek a tegeztípusnak a történetét négy és fél évszázadon keresztül tudjuk követni, ám a X. század után eltűnni látszik, legalábbis nincsenek rá forrásaink. A keleti (hszjenbej, kínai), egyenes íjhoz használt rövidebb változat kezdettől együtt élt a teljes vagy közel teljes íjat magába foglaló nyugati típusú (szogd, türk) megoldással, előbbi azonban 700 körülre eltűnt. A zárt – rádásul zárszerkezettel ellátott – tegeztípus már a VI. századtól felbukkan szogd és türk közegben, kínai használatban pedig a VII. század közepétől találkozunk vele, ami gyanúsán egybeesik az Első Türk Kaganátus meghódításával. Ugyanekkor bukkan fel a zárszerkezetes forma is, amelynek többféle variációja is kialakulni látszik.

A Kárpát-medencei sírokban talált leletek valószínűleg a zárszerkezettel ellátott, s teljes íjat takaró hordtegek közé sorolhatóak, tehát a tegeztípus legbonyolultabb formáját képviselik. Li Hszien vagy Jide herceg síremlékén azt is megfigyelhetjük, hogy e típus mindkét végén valamiféle megerősítést kapott. A tok alsó végének „koptatója” jól látható Jang Sehszü (654–740) sírszobrain is. A Kárpát-medencei – illetve a honfoglaló lelethorizonthoz köthető – sírokban általában egy vagy két jellegzetes formájú csontlemez került elő, ezt László Gyula a tegez szájának zárszerkezeteként azonosította. Az ábrázolásokon egyértelműen ilyen megoldást nem találunk, esetleg a X. századi kitan (Li Can-hua) tegezszáj-kiképzésre érdemes odafigyelnünk. Néhány esetben keskenyebb, csúcsos csontlemezek is feltűnnek (például Tiszaeszlár-Újtelep 2. sír, Karos-Eperjesszög II/16. sír),⁴¹ a másik típustól távolabb: ezek szerepe kérdéses, talán a tegez alsó végére helyezték őket koptatóként.⁴²

A felajzott íj tárolására szolgáló tegek (készenléti íjtekerek)

Abban az időhorizontban – az V. század második felétől a VIII. század közepéig terjedő időszakban –, amelyet viszonylag jól átlátunk, a keleti íjászkultúrákban nem használtak készenléti teget. Sem a korai stílusú, hszjenbej hatású kínai festményeken nem látunk ilyeneket, sem a kortárs szogdoknál a VI. században, sem a VII. századi, sem a VIII. század elején készült képeken. Pedig ez utóbbi időszakra nagyon széles forrásbázist képeznek a Tang síremlékek freskói, ezekkel párhuzamosan pedig a dunhuangi, a kizili, az afraszjábi és a pendzsikenti freskók, nyugaton pedig a szíriai Kaszr al-hajr festménye, illetve a II. Hozzrau szászánida uralkodót ábrázoló relief. Nincs nyoma készenléti íjtegeznek a nehezen datálható szászánida és poszt-szászánida ezüstátlakon sem.

³⁹ Fong 1973. 308–321. o.

⁴⁰ Tseng 1961. 76–78.; Cahill 1980. 45. o.

⁴¹ Tóth 2014. 58–59., 227–228. o.

⁴² A keskenyebb lemezek esetleges koptató voltára lásd Révész 1996. 157. o.

A VIII. század dereka után hosszú, közel fél évezredes időszak következik, amikor a sztyeppe népeiről kevés ábrázolás készült: Bizáncban kitör a képrombolás örülete, a Szászánida Irán elbukik az arab hódítók csapásai alatt, s a kezdeti évszázadokban az iszlám művészetben belül sem lesz gyakori az emberábrázolás. A Tangok utáni Kína ugyan darabokra szakad, de szerencsénk a sztyeppeit – kitan – eredetű Liao- és a Szung-dinasztia művészei ábrázolnak harcosokat is, bár a korábbiaknál kevesebbet. Összességében csak a XIV. század elejére lesz megint szilárd áttekintésünk a tegezhasználatról – legalábbis az ábrázolásokat tekintve. Ekkorra az íjászfelszerelés megváltozott, s olyan összetétel alakult ki, amely a közelmúltig fennmaradt: a nyilakat egy viszonylag kicsi tegezen tárolták – a hegyük a tegezbe, tollas végük az íjász háta mögé került –, az íjakat pedig felajzott állapotban, a formájukat követő, s annak körülbelül felét kitevő – készenléti – íjtegezbe helyezték. Ez utóbbit az öv bal oldalára rögzítették, általában egyetlen ponton, ezért forgatható volt: az íj akár előre, akár hátrafelé is állhatott, ahogy éppen használójának kényelmesebb és hasznosabb volt. A nyiltegzek lecserelése – a korábbi zárt, homokóra formáról a kisebb laposra – éppen a XII–XIV. században zajlott, akkor, amikor az ábrázolások megsokasodtak, e kérdés azonban most nem képezi tanulmányunk tárgyát. A mi kérdésünk az, hogy mi történt az íjtegzekkel a homályos fél évezred alatt. Dacára a hatalmas térnek és a hosszú időnek, valójában mindössze maroknyi ábrázolás áll a rendelkezésünkre, és gyakran ezek datálása is gyenge lábakon áll.

A XIII–XIV. század előtti időszak tegezhasználat szempontjából talán Kínában ismerhető meg a legjobban: a kínai dinasztiát alapító nomád kitanok folytatták a korábbi birodalmi művészeti hagyományokat, amelyben azonban saját kultúrájuk is megjelent. Tőlük délre a Szung-dinasztia uralta Kína törzsterületét (960–1279), amelyet szintén sok nomád hatás ért, és egyébként is megjelennek az északi szomszédok a képeiken. A Liaokhoz és a Szungokhoz köthető művészeti alkotásokon rendre felbukkannak az íjások és tegeik. Már az első Liao síremlék falán kiválóan kidolgozott készenléti tegezt látunk 923-ból,⁴³ és ezt sorra követik a sírok festményei és a tekercképek harcosai: általánosságban mindegyikük készenléti tegezt visel. Kivételt csak a X. századi Li Can-hua képvisel, aki egyik képén (Kitan előkelő lovasaival) hordtegzeket ábrázolt, máshol azonban ő is készenléti tegezt festett (Ló és íjász). Éppígy Li Kung-lin a XI. század második felében: egy ujjur vezér hódolatát ábrázoló képén úgy a kínai, mint a nomád harcosoknál készenléti tegez látható, míg a Hszi Jüe (Xi Yue) szentséges lelkének érkezése című kép vadászjelenetén még a régi típusú hordtegez látható – és a harcosnál itt is két íj van. Könnyen lehet azonban, hogy ő itt tudatosan archaizált. Az archaizálás kifejezetten művészi program volt utódjánál, a XIII. századi Csen Hszüánál. Összességében azt mondhatjuk, hogy a X. századtól a készenléti tegez biztosan általánosan használt felszerelési tárgy lett Kínában. Bár hiányoznak a kései Tang ábrázolások, valószínűleg már jóval korábban is ismerték e tegeztípust. Erre utal Jang Szehszü (Yang Sixu) egyik, két évszázaddal korábbi sírszobrocskája, amelyen egyértelmű készenléti tegez látható, és figyelemre méltó, hogy a Hszüan-cung császárt (713–756) ábrázoló – javarészt későbbi – festményeken is e típus figyelhető meg. Lássuk a továbbiakban példáinkat!

⁴³ A sírra lásd *Hung* 2013.

1. Sírsozobroccka Jang Szehszü sírjából (740). (Lásd feljebb!) (17. kép.)

2. Li Csao-dao: *Minghuang útja Suba* (VIII. század közepe, X. századi másolat). Li Csao-dao (Li Zhaodao, 675–758) a Tang-kor jeles festője, a zöld-kék stílus egyik megteremtője. A kép a Tang történelem egyik legnagyobb kataklizmájának, az An Lo-sen felkelésnek az egyik jelenetét ábrázolja: Hszüan-cung (713–756) császár elhagyja a fővárost, és Szecsuanba menekül (756). Az eseményhez kötődik kedvenc udvari ágyasának, Jang Kui-fejnek a kivégzése, amely a kínai művészetben sokszor és sokféleképpen ábrázolt történeté vált. Az eredeti, Li Csao-daonak tulajdonított képnek több másolata és átdolgozása maradt fenn, a legrégebbi talán X. századi.⁴⁴

3. Freskó a baosani Liao síremlékből (923). Nem tudjuk, hogy a belső mongóliai, klasszikus kínai stílusú síremlék kinek készült, datálását azonban egy felirat biztosítja. Elhelyezkedése és minősége alapján feltehetőleg az uralkodó család nyughelye lehetett, talán a dinasztiaalapítót, Abaocsit, azaz Taicu császárt (916–926) is itt temették el. A síregyüttest már az 1950-es években leírták, feltárására csak 1993-ban illetve 1996-ban került sor.⁴⁵ (18. kép.)

4. Li Can-hua: *Ló és íjász* (X. század eleje).⁴⁶ A szerzőről lásd a feljebb írottakat!

5. Li Can-hua: *Lovas vadász* (X. század eleje).⁴⁷ A szerzőről lásd a feljebb írottakat! A kép az újabb kutatások szerint kora XII. századi másolat.

6. Freskó Seng-cung császár síremlékén (XI. század). Seng-cung a kitan Liao-dinasztia uralkodója volt (982–1031), klasszikus stílusban készített, freskókkal díszített sírépítménye Belső-Mongóliában, Csing-lingben található.⁴⁸

7. Ismeretlen mester: *Ven-csi története* (XII. század). Ven-csi a Kr. e. II–III. században élt, s Caj Jung, egy neves költő művelt leánya volt. Egy hun hadjárat során esett fogságba Kr. e. 195-ben. Északra hurcolták, ahol egy hun vezér felesége lett, akinek két gyereket szült. 12 – esetleg 20 – év után a kínai császár kiváltotta, és hozzáadta egyik kapitányához. Ven-csi ugyan nagyon szenvedett a „barbár északon”, ugyanakkor a gyermekeitől való elválás legalább ennyire elszomorította. Érzéseit versben írta meg *A nomád fuvola 18 éneke* címmel. Története hihetetlen népszerűségnek örvend máig. Egy Tang-kori költő feldolgozta a drámáját, e műhöz többször készültek illusztrációk. Egészen biztosan létezett egy XII. századi, Szung-kori változat, amelynek alkotóját azonban nem ismerjük (egyesek Li Szongnak tulajdonítják). A Szung Birodalmat a XII. században komoly csapás érte: északi területeit a dzsürcsik hódították meg, és a császári családot – köztük az anyacsászárnőt – is fogságba ejtették. Egyetlen fiú menekült csak meg, Kao-cung, aki azután megszervezte délen a védekezést. Ven-csi története az elfogott uralkodói család okán éppen ebben a korszakban új értelmet nyert. E műhöz tartozik, vagy ennek másolata a Bostonban őrzött töredék, amely sajnos meglehetősen rossz állapotban maradt fenn.⁴⁹

⁴⁴ Lyons 1986.; Cahill 1980. 13. o.

⁴⁵ Hung 2013. 38–69.

⁴⁶ Cahill 1980. 44–45. o.; Harrist 1997. 144. o.

⁴⁷ Cahill 1980. 44–45. o. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/39938> (A letöltés időpontja: 2020. szeptember 23.)

⁴⁸ Tamura – Kobayashi 1952. 21. tábla.

⁴⁹ Tomita 1928. Magyar fordítása Áprily Lajostól: Ts'ai Yen kínai költőnő tizennyolc verse. *Áprily* 1939. 249–268. o.

8. Ismeretlen festő: *Ven-csi családja körében* (XII. század?). A kép a Déli Szung Császárságban készült.

9. Li Kung-lin: *Egy ujjur vezér hódolata Kuo Ceji előtt* (XI. század második fele). (Li Kung-linről lásd feljebb!) Kuo Ceji (697–781) a Tang-kor egyik legjelentősebb hadvezére, s egyben a konfuciánus erkölcs megtestesítője volt. Ő verte le az An Lo-sen felkelést a 750-es években, valamint harcolt az ujjurok és a tibetiek ellen. Halála után istenné nyilvánították. Li Kung-lin képe egy ujjur vezér hódolatát ábrázolja, az íjászfelszerelés mindkét félnél azonos.⁵⁰ (19. kép.)

10. Liu Szung-nien (Liu Songnian, 1174–1224): *A dinasztia feléledésének négy generálisa*. Liu Szung-nien a déli Szung időszak négy legjelentősebb festőjének egyike, első-sorban tájképeiről nevezetes.⁵¹ Az íjászfelszerelést az apródok hordják a generálisok után. (20. kép.)

11. Csen Csü-csung: *Ven-csi hazatérése* (XIII. század eleje). Csen Csü-csung (Chen Juzhong, 1195–1224) a XIII. század elején alkotó Szung festő, aki számos társához hasonlóan a Ven-csi történethez nyúlt.⁵² (21. kép.)

12. Tizenkét csodás előjel. Amikor a dzsürcsik 1125-ben meghódították Kína északi részét, a Szung császári dinasztia is fogságba került. Kao-cung hercegnek azonban sikerült elmenekülnie, és délen újjászervezte a császárságot. Mivel azonban az öröklési rend szerint nem őt illette volna a hatalom, legitimációját biztosítani kellett. A császár egyik hű embere, Cao-hszün (1098–1174) az 1170-es évek elején, valószínűleg a császár személyes útmutatása nyomán szerkesztett egy erősen propagandisztikus művet, amelyben 12 „csodás előjel” segítségével mutatta be, hogy urát az istenek választották ki az uralkodásra. Nem tudjuk pontosan, hogy a műhöz ki készítette az eredeti illusztrációkat, kései feljegyzések Hsziao Csao (Xiao zhao) udvari festőt jelölik meg alkotóként. Az eredeti valószínűleg nem maradt fenn, több változatának másolatai azonban igen.⁵³

A kínai mellett figyelemre méltóak a kelet-turkesztáni szogd és ujjur emlékek is. Dacára csekély számuknak, már a VIII. századtól találunk egyértelmű – és kevésbé egyértelmű – ábrázolásokat. Ez utóbbiakon a tegez gyakran nem vagy csak alig látszik, de az új elhelyezkedése alapján nem kétséges, hogy annak készenléti tegezben kell lennie. Minderre az alábbi példákat hozhatjuk föl.

1. Karasahri freskó (VIII. század). (Lásd feljebb!)

2. Maiatreia freskó a Dunhuang–jülini barlangkomplexum 25. barlangjában (VIII. század vége–IX. század első fele). A dunhuangi együtteshez tartozó Jülin-barlangkomplexum egyik hatalmas, Maiatreiát ábrázoló freskóján egyértelmű, teljesen „klasszikus”, kiforrott készenléti ijtegzet láthatunk egy harcson. A 24 barlangból álló komplexumot a Tang-kortól a Jüan-korig, a VII-től a XIV. századig hozták létre. A 25. barlangot a középső Tang-korra, 781–848 közé teszi a kutatás, de az Öt dinasztia idején (X. század első fele) felújították. (22. kép.)

3. Lókapála (égtájörző istenség) a jülini 5. barlangban. A képen ugyan nem látszik a tegez, de a harcossal íjász nyilat tart a kezében, és az íj is kilátszik a dereka mögül oly módon,

⁵⁰ Cahill 1980. 114. o.

⁵¹ Huang 2002. 65. o.

⁵² Cahill 1980. 71. o.; Tseng 1961. 67–70. o.

⁵³ Murray 1985. A New York-i példányról lásd Rorex – Fong 1974.

ahogy csak készenléti tegez használata esetében állhat. A kép a Tang-korban készült, a Csing időkben átfestették.

4. Harcos képe egy papírtöredéken (VIII–IX. század). Kocsó (Gaocsang, Karahodzsa) a Tárím-medencébe vezető Selyemút északi szakasza mellett fekvő szogd kereskedőváros volt, a mai Turpantól 30 km-re keletre. Kínai, tibeti és ujjur főség alatt is állt, majd a IX. század derekán itt alakult ki a kocsói ujjur királyság. A térségben nagy szerepet kapott a buddhizmus, a helyi elitnek nagy szerepe volt a bezekliki barlangkomplexum létrehozásában. Az ujjur (?) harcos képe egy, a romok között talált freskótöredéken látható.⁵⁴

5. Kocsó romjai között talált freskótöredék (IX–X. század?).⁵⁵ Az íjtegez nem látszik, de létét az íj állása egyértelművé teszi.

6. Harcos képe egy papírtöredéken Járkhotóból (VIII–X. század). Járkhotó 450-től 640-ig a Kínai Jiao prefektúra része. 640–658 között itt rezideál a nyugati területek generálisa, a nyugati kínai haderő főparancsnoka. A IX. század elején a város az Ujjur Kaganátus kezébe került, majd 840 után a kocsói ujjur királyság része lett. A XIII. század elején rombolják le a mongol invázió idején, ekkortól néptelen. Az ujjur (?) harcos képe egy a romok között talált papírtöredéken látható.⁵⁶ (23. kép)

Összességében elmondható, hogy ez a tegeztípus a VIII. század közepe táján jelent meg az ábrázolásokon, míg korábban egyáltalán nem szerepelt: minden bizonnyal ekkortájt bevezetett újítás lehetett. A dátum megint csak figyelemre méltó, egybeesik a Második Türk Kaganátus bukásával és az ujjurok feltűnésével: talán ez az átrendeződés vezethetett az új megoldás kínai és szogdiai megjelenéséhez. Hogy ez az időszak a tegezhasználat szempontjából átmeneti lehetett, két ábrázolás is mutatja. Jang Szehszü (Yang Sixu) két sírszobrocskája (740) közül az egyik figura jól illeszkedik a korához: hosszú homokóra tegezt és C-alakú hordtegezt visel, éppúgy, ahogy azt számos más ábrázoláson láthatjuk. A másik saját felszerelésén túl még egyet cipel: összesen két nyíltegez, két készenléti- és két hordtegez van nála. A szobor, amelyet önmagában is különlegesnek tart a kutatás, sajnos éppen a számunkra érdekes részeken volt sérült: nehéz megállapítani, hogy milyen is lehetett az eredeti. Az mindenesetre bizonyos, hogy a készenléti tegez ekkor még csak egy lehetőség, amelyet a „régí” hordtegezzel együtt használtak. Könnyen lehet, hogy hasonló helyzetet láthatunk a Jang Szehszü sírszobraival kortárs karasahri freskón is: a kopott, nehezen értelmezhető képen két lovas felszerelése figyelhető meg jobban. Az egyiknél világosan kivehető egy hordtegez, de mellette talán készenléti tegez is van, ahogy egy másik lovasnál is. Mindez egyfajta átmenetiségre, bizonytalanságra mutat: a többi esetben nem ábrázolják egy személynél a két típust, s ha egy művön belül szerepelnek is, nem azonos személynél láthatóak. Szögezzük le: az – e tekintetben értékelhető – ábrázolások döntő többségén két tegez szerepel: egy az íjnak, egy pedig a nyilaknak. Mindebből egyértelműen következik, hogy a készenléti és a hordtegez nem a felszerelés eltérő funkciójú, egymást kiegészítő, feltétlenül szükséges darabjai voltak (mint amilyen például az íj- és a nyíltegez), hanem egy kihívásra – az íj tárolására – adott kétféle választ képviseltek. A kettőre együtt nem volt szükség, vagy az egyiket vagy a másikat használták inkább. A hordtegez szerepe persze időlegesen akár át is értékelődhetett: egyszerű szállítóesz-

⁵⁴ *Le Coq* 1913. 57. o., fig. 63.

⁵⁵ *Le Coq* 1913. 66. o., fig. 94.

⁵⁶ *Le Coq* 1913. 60. o., fig. 70.

köz vált belőle. Mivel tudjuk, hogy egy jól elkészített összetett íj hosszú időn keresztül is használható állapotban maradhat, arra sem volt már szükség, hogy gyakorta fel- és leajzák őket: az íj tárolására szolgáló tok így már nem tartozott a harcoss legfontosabb, mindig magánál tartott felszerelési tárgyai közé. Ezért azután nem volt érdemes az amúgy is zsúfolt övön – öveken – hordani és díszíteni sem. És éppen ez az oka annak, hogy együttes ábrázolásuk rendkívül ritka.

A készenléti tegez formáját tekintve meglehetősen egységes: a felajzott íj körvonalát követi, és valamivel többet, mint az íj felét foglalja magába. Az ideg felőli oldala – már ahol kivethető – mindig keskeny, lényegében a két bőrréteget összevarrják, az íj felőli oldal viszont szélesebb, hiszen az íjkarok szélességének teret kell hagynia. Felfüggesztése mindig az íj felőli oldalon, a felső saroknál történik, az íj idege így alulra kerül: ily módon lehet könnyen elérni az íj markolatát. A felfüggesztés mindig rövid, a tegez az öv közvetlen közelében van, így egyrészt közel esik a harcoss kezéhez, aki ezért könnyen ki tudja venni az íjat, illetve valamelyest csökkenti a tegez kilengését lovaglás közben, amely egyrészt zavaró lenne, másrészt a használatot is nehezítené. A tegez felfüggesztését általában egyetlen ponton oldják meg, ez elegendő, ugyanakkor könnyen forgathatóvá teszi a tegzet: ez a tulajdonság megkönnyíti az íj kivételét és elrakását, s lehetővé teszi, hogy amennyiben a harcoss nem használja a fegyvert, akkor hátra hajtja azt, amely így nem akadályozza a cselekvésben. (Az ábrázolásokon mindkét állásban láthatjuk a készenléti tegzeteket.) A korai ábrázolásokon azonban néhány esetben két ponton történő felfüggesztés látható (például Li Kung-linnél): ezek egymáshoz viszonylag közel esnek, és a tegezővön szinte azonos helyre csatlakoznak. Talán a stabilabb felfekvést remélték e megoldástól, a forgathatóság megtartása mellett. Valószínűleg a gyakorlat mutatta meg, hogy nincsen túl sok jelentősége, ezért kikopott a használatból. Számunkra azért érdekes e jelenség, mert egy sírban nálunk is két függesztőfülv-eretet találtak (Karos II/52.), amely tehát talán így magyarázható.

A készenléti tegez a VIII. század derekán tűnik fel az ábrázolásokon, és körülbelül két-háromszáz évig együtt él a korábbi hordtegezzel. Két-két eltérő rendszerű, de azonos funkciójú eszköz egyidejű használata különböző közösségeknél cseppet sem ritka: láttuk, hogy a VI–VII. századi kínai íjak és tegzek egyidejűleg léteztek – a jövőben uralkodóvá váló – szog és türk megoldásokkal, és a nyilak számára készült nagytegezt sem egyik pillanatról a másikra váltotta le az újabb, kicsi és lapos változat. Ez arra is felhívja a figyelmet, hogy a haditechnikai újítások egyáltalán nem „száguldottak” végig maguktól értetődően a sztyepperégió. Különböző típusok élhettek egymás mellett, még akkor is, ha az egyik egyértelműen előnyösebbnek mutatkozott a másiknál, akár a harcászat, akár az elkészítés és így végső fokon az érték szempontjából. Hogy e jelenségben a konzervativizmust, a régi, bevált megoldásokhoz való ragaszkodást vagy a haditechnikai újítások titkolását, másoktól való óvását kell-e inkább látnunk, további kutatásokat igényel.

A Kárpát-medencéből viszonylag kevés íjtegezre utaló leletet ismerünk. Hordtegezből és veretes készenléti tegezből is körülbelül tíz darabnak a maradványai ismertek, ugyanakkor tegezfüggesztőfülből jóval több van.⁵⁷ A még így is viszonylag alacsony szám – íjmerevítőlemezt például több mint 300 sírban mutatott ki Bíró Ádám⁵⁸ – persze nem

⁵⁷ *Révész* 1989–1990. 34–37., 42–46. o.; *Révész* 1996. 156–158. o.

⁵⁸ *Bíró* 2013. 54–73. o.

különösebben meglepő: az egyszerű, köznapi darabok valószínűleg semmilyen maradvány anyagot nem tartalmaztak. Hord- és készenléti tegezre utaló nyomok ismereteim szerint azonos sírból még nem kerültek elő.

A honfoglalás idejére a csúcstechnológiát egyértelműen a készenléti tegez jelentette, hiszen használata előnyösebb helyzetbe hozta a gazdáját. Éppen ezért nem volna logikus azonos társadalmi csoporton belül kétféle megoldást használni – különösen úgy, hogy a fejlettebb nem bonyolultabb és nem drágább. Különböző csoportoknál persze élhet egymás mellett két fegyverhasználati hagyomány, ahogyan azt feljebb jeleztem.

Mindez megengedi annak a feltételezését, hogy a X. századi Kárpát-medencében két különböző „íjtegez-használó közösség” létezett. Az egyik a hordtegezt használta, a másik pedig a készenléti. Tegyük ehhez hozzá még egy szempontot! Amennyiben az új technológia a VIII. század derekán kezd Belső-Ázsiában terjedni, akkor könnyen lehet, hogy a Kárpát-medencei avar társadalmat már nem érte el. Az avarok maguk biztosan nem ilyen felszereléssel érkeztek, náluk leginkább hordtegezre számíthatunk, ahogyan az a nagyolaszi csontkarcon látható is. Összességében nem látom lehetetlennek, hogy a készenléti tegez a magyarokkal jelent meg a Kárpát-medencében, ami akár a sikerek egyik magyarázata is lehet. Hiszen e tegeztípus nem pusztán az új tárolásáról szól: alapvetően befolyásolja az íjhasználatot is. A hordtegez közelharc jeleneteknél az íj mindig a tegezen van, leajzott állapotban, a tegez szája nyitott. Ez azt jelenti, hogy a harcos először lőtt, majd leajzotta és eltette az íjat, ezután bocsátkozott közelharcba, és ha újra íjra volt szüksége, fel kellett azzania. Másképpen fogalmazva: az összecsapás egyik részében lovasíjász távolharcot folytatott, majd a közelharc során „páncélos lovaggá” alakult, ahogyan azt a közép-ázsiai, vagy akár a kazár ábrázolásokon látjuk. Ha újra löni akart, akkor elő kellett vennie az íjat, és fel kellett azzania azt. Ehhez képest a készenléti tegez esetében a fegyverváltás mindössze néhány másodpercet igénybe vevő művelet, a tegez hátracsapásával pedig a fegyver kikerül abból a térből, amelyben a harcost zavarhatná a közelharcban. Mindez a közel- és a távolharc sokkal dinamikusabb váltogatását tette lehetővé: a harcos egyik pillanatban még támadó-menekülő lovasíjász, a másikban viszont kézitusa folytatva közelharcot vív. Ez a gyors fegyverváltási képesség teszi lehetővé azt is, hogy az íj szinte közelharc fegyverként is használható volt: néhány méterről is lehetett vele löni az ellenfélre úgy, hogy rövidebb később már közelharc fegyvert használjon a gazdája.⁵⁹ Ez a módszer pedig jóval előnyösebb helyzetbe hozta használóját akár a nyugati, de akár a nomád ellenfelekkel szemben is, hiszen egy harc helyzet megoldására több lehetőség közül választhatott. És ez nem csupán a hordtegezt használó nomádokkal szemben jelentett előnyt a készenléti tegez javra, hanem a nomád harc technikát már ismerő és kiismerő nyugatiknak is komoly meglepetést okozhatott.

⁵⁹ A fegyverváltás lényegét egy oszmán szpáhi mesélte el a legszemléletesebben egy németalföldi követnek. Idézi: B. Szabó 2010. 51. o.

BIBLIOGRÁFIA

- Apaydin* 2016. *Marina Apaydin: The Sogdian Horseman: Visual Representation of a Hunting Scene in Pre-Modern Central Asia and Iran. Romano-arabica*, 16. (2016) 179–191. o.
- Áprily 1939. *Áprily Lajos: A láthatatlan írás. Kolozsvár, 1939.*
- Azarpay* 1981. *Guitty Azarpay: Sogdian Painting The Pictorial Epic in Oriental Art. Berekley–Los Angeles–London, 1981.*
- Azarpay* 2014. *Guitty Azarpay: Afrasiab Murals: A Pictorial Narrative Reconsidered. The Silk Road*, 12. (2014) 49–56. o.
- B. Szabó* 2010. *B. Szabó János: A honfoglalóktól a huszárokig. Budapest, 2010.*
- Bellemare – Lerner* 2019. *Julie Bellemare – Judith A. Lerner: The Sogdians Abroad. Life and Death in China. <https://sogdians.si.edu/the-sogdians-abroad/> (A leltetés időpontja: 2020. szeptember 23.)*
- Bíró* 2013. *Bíró Ádám: Fegyverek a 10–11. századi Kárpát-medencében. (Kézirat, doktori disszertáció, ELTE BTK) Budapest, 2013.*
- Bugarski* 2016. *Ivan Bugarski: Carved antler tools from Nosa and Mandelos reassessed: a glimpse into the Avar pictorial evidence. In: Close to the Bone. Current Studies in Bone Technology. Ed. Selena Vitezović. Belgrade, 2016. 86–97. o.*
- Cahill* 1980. *James Cahill: An Index of Early Chinese Painters and Paintings: T'ang, Sung, and Yüan. I. k. Berkeley, 1980.*
- Cahill* 1998. *James Cahill: Some Alternative Sources for Archaistic Elements in the Paintings of Qian Xuan and ZhaoMengfu. Ars Orientalis*, 28. (1998) 64–75. o.
- Chiang* 1976. *Chiang Fu-tsung: Masterpieces of Chinese Figure Painting in the National Palace Museum. Taipei, 1976.*
- Compareti* 2006. *Matteo Compareti: Iconographical notes on some recent studies on Sasanian religious art (,with an additional note on an Ilkhanid monument', by Rudy Favaro). Annali di Ca' Foscari*, 45. (2006) 3. sz. 163–200. o.
- Cs. Sebestyén* 1931. *Cs. Sebestyén Károly: Rejtélyes csontok népvándorláskori sírokban. Szeged, 1931.*
- Cs. Sebestyén* 1932. *Cs. Sebestyén Károly: A magyarok ijja és nyila. Szeged, 1932.*
- Eckfeld* 2005. *Tonia Eckfeld: Imperial Tombs in Tang China, 618–907. The Politics of Paradise. Routledge, 2005.*
- Fehérvári* 1987. *Fehérvári Géza: Az iszlám művészet története. Budapest, 1987.*
- Fettich* 1931. *Fettich Nándor: Adatok a honfoglaláskor archaeológiájához. Archaeológiai Értesítő*, 45. (1931) 48–112. o.

- Fong* 1973. *Mary H. Fong: Four Chinese Royal Tombs of the Early Eight Century. Artibus Asiae*, 35. (1973) 4. sz. 307–334. o.
- Gookin* 1917. *Frederick William Gookin: Catalogue of a Loan Exhibition of Ancient Chinese Paintings, Sculptures and Jade Objects from the Collection formed by Charles Lang Freer, and Given by Him to the Nation through the Smithsonian Institution. Exhibition November 15 to December 8, 1917. Chicago, 1917.*
- Harrist* 1995. *Robert E. Harrist: The Artist as Antiquarian: Li Gonglin and His Study of Early Chinese Art. Artibus Asiae*, 55. (1995) 3–4. sz. 237–280. o.
- Harrist* 1997. *Robert E. Harrist: The Legacy of Bole: Physiognomy and Horses in Chinese Painting. Artibus Asiae*, 57. (1997) 1–2. sz. 135–156. o.
- Howard* 1991. *Angela F. Howard: In Support of a New Chronology for the Kizil Painting. Archives of Asian Art*, 44. (1991) 68–83. o.
- Howard – Hung – Song* 2006. *Angela Falco Howard – Wu Hung – Li Song: Chinese Sculpture. Yale, 2006.*
- Huang* 2002. *Shih-shan Susan Huang: The Triptych of Daoist Deities of Heaven, Earth and Water and the Making of Visual Culture in the Southern Song Period (1127–1279) (Ph.D. dissertatio.) Yale University, 2002.*
- Hung* 2013. *Wu Hung: Two royal tombs from the Early Liao: Architecture, Pictorial Program, Authorship, Subjectivity. In: Tenth-century China and beyond. Ed. Wu Hung. Chicago, 2013. 100–125. o.*
- Kiy* 2014. *Evgeny Kiy: Karashahr. In: Journey to the West. Treasures from the Hermitage. Amsterdam, 2014. 156–161. o.*
- Konstantinov – Soenov – Cheremisin* 2016. *Nikita Konstantinov – Vasilii Soenov – Dimitry Cheremisin: Battle and hunting scenes in Turkic rock art of the early middle ages in Altai. Rock Art Research*, 33. (2016) 1. sz. 8–18. o.
- Laing* 1975. *Ellen Johnston Laing: Li Sung and Some Aspects of Southern Sung Figure Painting. Artibus Asiae*, 37. (1975) 1–2. sz. 5–38. o.
- László* 1955. *László Gyula: A kenézlői honfoglaláskori íjtegez. Folia archaeologica*, 7. (1955) 111–122. o.
- Le Coq* 1913. *Albert von Le Coq: Chotscho Facsimile-Wiedergaben der wichtigeren Funde der ersten königlich preussischen Expedition nach Turfan in Ost-Turkistan. Berlin, 1913.*
- Lerner* 2005. *Judith A. Lerner: Aspects of Assimilation. The Funerary Practices and Furnishings of Central Asians in China. (Sino-Platonic Papers 168.) Philadelphia, 2005.*
- Lingley* 2014. *Kate A. Lingley: Silk Road Dress in a Chinese Tomb: Xu Xianxiu and Sixth-Century Cosmopolitanism. The Silk Road*, 12. (2014) 1–13. o.

- Lyons* 1986. *Elizabeth Lyons: Ming Huang's Journey to Shu. The History of a Painting. Expedition*, 28. (1986) 3. sz. 22–28. o.
- Marschak* 1986. *Boris Marschak: Silberschätze des Orients. Leipzig*, 1986.
- Marshak* 1994. *Boris Marshak: Le programme iconographique des peintures de la « Salle des ambassadeurs » à Afrasiab (Samarkand). Arts Asiatiques*, 69. (1994) 1–20. o.
- Masterpieces* 1976. *Masterpieces of Chinese and Japanese Art: Freer Gallery of Art handbook. Washington*, 1976.
- McNair* 2007. *Amy McNair: Beliefs about Sculpture. The Marble Guardsmen of the Court Eunuch Yang Sixu. T, ang Studies*, 25. (2007) 157–81. o.
- Murray* 1985. *Julia K. Murray: Ts'ao Hsun and Two Southern Sung History Scrolls. Ars Orientalis*, 15. (1985) 1–29. o.
- Плетнева* 1976. *С. А. Плетнева: Хазары. Москва*, 1976. <http://www.russiancity.ru/ybooks/y1.htm> (A letöltés időpontja: 2020. szeptember 23.)
- Ranitzsch* 1995. *Karl Heinz Ranitzsch: The Army of Tang China. Stockport*, 1995.
- Révész* 1989–1990. *Révész László: Készenléti íjtartó tegezek a magyar honfoglalás kori sirokban. A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve*, 28–29. (1989–1990) 31–48. o.
- Révész* 1996. *Révész László: A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez. Miskolc*, 1996.
- Rice* 1965. *Tamara Talbot Rice: Ancient Arts of Central Asia. London*, 1965.
- Rorex – Fong* 1974. *Robert A. Rorex – Wen Fong: Eighteen Songs of a Nomad Flute. The Story of Lady Wen-chi. A Fourteenth-Century Handscroll in The Metropolitan Museum of Art. New York*, 1974.
- Shanxi...* 2016. *Shanxi Provincial Institute of Archaeology and Xinzhou Municipal Commission for Preservation of Ancient Monuments. A mural tomb of the Northern Dynasties at Jiuyuancang in Xinzhou City, Shanxi Province. Chinese Archaeology*, 16. (2016) 1. sz. 49–67. o.
- Sudár* 2015. *Sudár Balázs: Hogyan lettünk újra íjásznemzet? In: ...in nostra lingua Hringe nominant. Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapja tiszteletére. Szerk. Balogh Csilla – Petkes Zsolt – Sudár Balázs – Zsidai Zsuzsanna. Budapest–Kecskemét*, 2015. 313–328. o.
- Tamura – Kobayashi* 1952. *Jitsuzo Tamura–Yukio Kobayashi: Tombs and Mural Paintings of Ch'ing-Ling. Liao Imperial Mausoleums of Eleventh Century A.D. In Eastern Mongolia; Detailed Report of Archaeological Survey Carried Out in 1935 and 1939. Vol II. Kyoto*, 1952.
- Tanabe* 1981. *Tanabe Katsumi: An identification of the chain-armoured equestrian image at the larger grotto, Taq-i Bustan. Orient*, 17. (1981) 105–18. o.
- Tomita* 1928. *Tomita Kojiro: Wen-chi's Captivity in Mongolia and Her Return to China. Museum of Fine Arts Bulletin*, 26. (1928) 40–45. o.

- Tóth 2014. *Tóth Anikó: A nyíri Mezőség a 10–11. században.* Budapest, 2014.
- Tseng 1961. *H. C. Tseng: Chinese Art Treasures. Bulletin of the Museum of Fine Arts, 59.* (1961) 63–97. o.
- Watt 2004. *James C. Y. Watt et alii: China. Dawn of a Golden Age, 200–750 AD.* New York–New Haven–London, 2004.
- Whitfield –
Whitfield – Agnew
2015. *Roderick Whitfield – Susan Whitfield – Neville Agnew: Cave Temples of Mogao at Dunhuang. Art History on the Silk Road.* Los Angeles, 2015.
- Wilhelm – Sudár
2020. *Wilhelm Ákos Sándor – Sudár Balázs: A hordtegez ábrázolásai.* (Kézirat.)
- Zhumatayev –
Kozhabekova 2014. *Rhinat Zhumatayev – Zhanar Kozhabekova: Image of a horse in rock art of medieval Kazakhstan. Procedia. Social and Behavioral Sciences, 122.* (2014) 157–161. o.
- Zichy 1917 *Zichy István: A honfoglaláskori tegez és keleti kapcsolatai. Túrán, 2.* (1917) 152–165. o.



1. kép: Freskó a csiuüankangi sírból. Kína, VI. század közepe



2. kép: Freskó Hszü Hszienhsziu sírjából. Hszien, Kína, 571.



4. kép: Jen Li-pen:
„Figyelmeztetés lánokban.”
Kína, VII. század
második fele
(Ming kori másolat,
XV. század), részlet



3. kép: Sírszobor
Csangle hercegnő
sírjában.
Hszien, Kína,
VII. század közepe



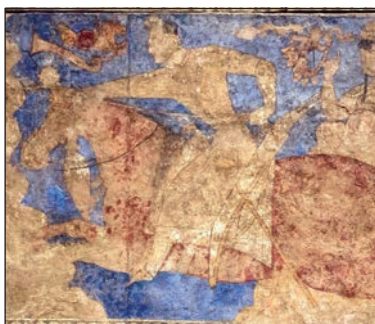
5. kép: Szogd festmény
a Mug-hegyi pajzson.
Tadzsiszktán,
VIII. század eleje (?)



6. kép: Padlófreskó és annak részlete a szíriai
Kaszr al-hajr al-garbí palotában. Szíria, 730.



7. kép: Sírszobrocska
Jang Szehsü sírjából.
Hszien, Kína, 740.

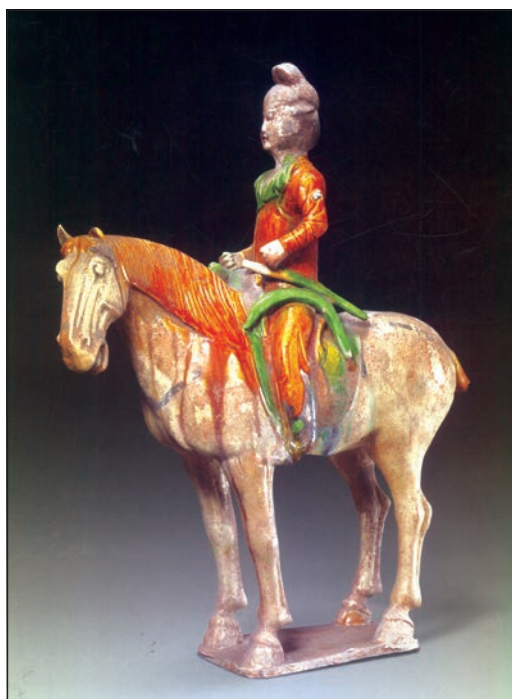


8. kép: Részletek a Rüsztém-ciklus
freskóiról. Pendzsikent (Szogdia),
Tádzsikisztán, 740 körül



9. kép: Relief An Csia
halotti ágyán.
Hszien, Kína, 579.

10. kép: Tang-kori terrakotta sírszobor.
Kína, VII–IX. század





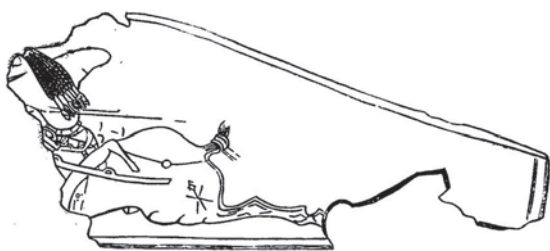
11. kép: Türk sziklarajzok az Altaj-hegységből



12. kép: Csontbogozó bekarcolt rajzolata. Nagyolaszi (Mandelos), Szerbia, kora avar kor



13. kép: Poszt-szászánida ezüstitál, VIII–IX. század. Ermitázs Múzeum, Szentpétervár



14. kép: Csir-jurti csontlemez
bekarcolt díszítése.
Észak-Kaukázus, VII–IX. század



15. kép: Freskók Li Hsien
síremlékében.
Hsien, Kína, 706.



16. kép: Li Can-hua: Kitan előkelő
kíséretével. Kína, X. század eleje



17. kép: Sírszobrocska
Jang Szehszü sírjából.
Hsien, Kína, 740.



18. kép: Freskó egy korai Liao síremlékből.
Baosan, Kína, 923.



19. kép: Li Kung-lin: Egy ujgur vezér
hódolata Kuo Ceji előtt.
Kína, XI. század második fele



20. kép: Liu Szung-nien
(1174–1224):
A dinasztia feléledésének négy
generálisa. Kína, XIII. század eleje



21. kép: Csen Csü-csung:
Ven-csi hazatérése.
Kína, XIII. század eleje



22. kép: Maiatrea freskó
a Dunhuang–jülini
barlangkomplexum
25. barlangjában.
Kína, VIII. század vége–IX. század első fele



23. kép: Harcos képe egy papírtöredéken
Járkhotóból. Ujguria/Kína, VIII–X. század

Balázs Sudár

ABOUT THE EASTERN BACKGROUND OF THE QUIVERS OF THE AGE OF HUNGARIAN CONQUEST

(Abstract)

It took a long time and several steps until historians got to know the archery tools of the Hungarians of the 9–11th centuries, the era of the Hungarian Conquest of the Carpathian Basin, and the topic may still keep surprises. Quivers were at first to store the arrow, later the quivers to store the bows themselves became known, and in the third step, the so-called operational quivers to include drawn bows became known. According to these data, the conquering Hungarians used three types of quivers.

However, the examination of the Eastern background of quivers modifies this image to some degree. Namely, it seems that two kinds of quiver were used at the same time very rarely, and really we may speak about two stations of the evolution of quivers. In the beginning, the bows were not stored in a drawn state, since there were no tools to carry

drawn bows. This solution disappeared from practice during the 8–10th centuries, and the operational quivers to store drawn bows became widespread in the same period. This version superseded the earlier one, since during fight it was much more advantageous to its user, since made it possible to change weapons quickly. The concurrent presence of the two types of quivers shows the coexistence of two different martial cultures.

Balázs Sudár

ÜBER DEN ÖSTLICHEN HINTERGRUND DER PFEILKÖCHER AUS
DER ZEIT DER LANDNAHME

(Résumé)

Das Kennenlernen der ungarischen Bogenschützenausrüstung aus der Zeit der Landnahme, also des 9–11. Jahrhunderts, war ein langer Prozess, erfolgte in vielen Schritten und hält immer noch Überraschungen parat. Von den Köchern erstreckten sich die Erkenntnisse zunächst auf die Pfeilköcher, dann auf die Köcher zur Lagerung des abgespannten Bogens, und schließlich wurden die sogenannten Bereitschaftsköcher zur Lagerung des eingespannten Bogens bekannt. Auf diese Weise entstand das Bild, dass die landnehmenden Ungarn drei verschiedene Köcher verwendet hätten.

Die Untersuchung des östlichen Hintergrunds der Pfeilköcher ändert dieses Bild jedoch gewissermaßen. Es scheint so, als ob die zwei verschiedenen Pfeilköcher nur sehr selten gemeinsam verwendet worden wären, und dass es sich in Wirklichkeit um zwei Stationen eines Entwicklungsprozesses der Köcher handle. Zu Beginn wurden die Pfeile abgespannt in einem Behälter gelagert, und es gab kein Mittel, das sie in eingespannter Form hätte lagern können. Diese Lösung rückte um das 8–10. Jahrhundert in den Hintergrund, und zur selben Zeit verbreitete sich der Bereitschaftsköcher zur Lagerung des eingespannten Bogens. Dieser Letztere verdrängte dann die frühere Version, da er im Kampf viel vorteilhafter für den Benutzer war: Er ermöglichte den schnellen Waffenwechsel und dadurch die vielseitigere Verwendung des Bogens. Bei den Ungarn weist die zeitgleiche Präsenz der beiden Arten womöglich auf das Zusammenleben von zwei verschiedenen Kampfkulturen hin.

Balázs Sudár

AU SUJET DE L'ASPECT ORIENTAL DES CARQUOIS D'ARC DE L'EPOQUE
DE LA CONQUETE DU PAYS

(Résumé)

Les équipements des archers hongrois aux IXe–XIe siècles, soit à l'époque de la conquête du pays, ont été découverts progressivement en de nombreuses étapes, et ils réservent toujours des surprises. Parmi les carquois, ce sont les carquois de flèches qui ont été identifiés en premier, suivis des carquois d'arcs débandés et, plus tard, des carquois d'arcs bandés, dits prêts à l'emploi. Il en a été déduit que les Magyars à la conquête du territoire de la Hongrie avaient utilisé trois types de carquois.

Néanmoins, l'examen de l'aspect oriental des carquois d'arc modifie quelque peu cette idée. Il semble que les deux types de carquois d'arc n'étaient utilisés ensemble que très rarement. En fait, il s'agirait de deux étapes du processus de développement des carquois. Au début, les arcs débandés étaient conservés dans un étui, mais aucun objet n'était destiné à la conservation des arcs bandés. Cela a changé au cours des VIIIe–Xe siècles lors desquels l'utilisation du carquois capable de renfermer un arc bandé s'est généralisée au détriment de la version précédente, car ce carquois présentait bien des avantages dans les combats en permettant un changement rapide d'arme et, de ce fait, une utilisation diversifiée de l'arc. La présence simultanée des deux types de carquois chez les Magyars indiquerait la coexistence de deux cultures de combat différentes.

Балаж Шудар

О ВОСТОЧНОМ ЗАДНЕМ ПЛАНЕ ЛУКОВЫХ КОЛЧАН
ВО ВРЕМЯ ОБРЕТЕНИЯ РОДИНЫ

(Резюме)

Знакомство с венгерским снаряжением IX–XI-их веков для стрельбы из лука во время обретения родины происходило долго, по многим ступеням, и всё ещё хранит сюрпризы. Среди опознанных колчанов стали известны в первую очередь колчаны для хранения стрел, затем колчаны для ненатянутых тетив, и в третьих колчаны для натянутых тетив, так называемые запасные чехлы. Таким образом, сформировалось представление, что венгры во время обретения родины использовали три разнообразных колчана.

Однако рассмотрение восточного заднего плана колчанов для стрельбы из лука некоторым образом меняет эту картину. Кажется так, что эти два типа колчанов для стрельбы из лука использовались одновременно очень редко, и в действительности тут речь идёт о двух этапах процесса развития колчана. Изначально луки хранились ненатянутые в футляре, и в натянутом виде не имелось приспособления для их складывания. Это решение вышло из практики примерно в VIII. и X-их веках, и в то же время распространился запасной колчан, пригодный для хранения натянутого лука. Это последнее позже вытеснило предыдущую версию, ведь во время боя было намного более преимущественным для пользователя, поскольку давало возможность для быстрой смены оружия, и таким образом, на многообразное использование стрельбы из лука. Одновременное присутствие этих двух типов у венгров может указывать на совместное пребывание двух разных боевых культур.